

Üdvözet, nem bíráló

Hozzászólás egy filozófusnemzedék bemutatásához

A *Korunk* végre határozott lépést tett azért, hogy romániai magyar szellemi életünk új, sajátos csoportjelenségét, az egyetemi Diotima-körből kirajzó filozófiai esszé-írók társaságát a maga fórumán „megközelítse“, a már a közéletben elhelyezkedett Forrás-nemzedékek gondolati-szépirodalmi kérdésköréhez kapcsolja, s mintegy „segítse és ösztönözze az elméleti munkának az alkotó marxizmus szellemében való gazdagodását és kiteljesedését“.

Hasonlóképpen állott már ki a lap több mint egy évtizeddel ezelőtt azokért a fiatal költőkért, próza- és drámaszerzőkért is, akik a képzettársítások és fogalomalkotások megváltoztatásával igyekeztek áttörni a régi, megmerevedett, művészileg kiégett világképet, s az idő — pontosabban: a nézetek, nemzedékek kölcsönössége s a marxizmusnak mint a dolgok logikájának, a gyakorlat filozófiájának ellenőrző hatása — nemcsak a saját érthetőségük normáig mozdította elő az új úttörők letisztulását, hanem az általános irodalmi közvéleményt is felemelte az új eszmévilág befogadásáig. A valósághoz s annak adott keretében a néphez, a népi felelősséghez és szolgálathoz való új, magasabb fokú, a társadalmi s tudományos-műszaki változásokhoz méltó eljutás jelenségéről van most szó a fiatal filozófusgárda s a *Korunk* eszmei kincstárában felgyűlt nemzetiségi vagyon egybemérése során is.

Bár nem egy jel eleve utal arra, hogy a felvonuló ifjú gárda valóságos életünk előtéléiből következett újszerűsége, benn gyökerezik történelmi múltunkban, s a jövő tudatbeli kialakítása során korszerű igényekre óhajt választ adni, mégis: a reális összefüggések felfedezése az elért gondolati magaslatról s ennek megfelelően a hatékony hozzászólás lehetősége mindennapjainkhoz még be nem járt szakasz. A felgyülemlett műveltségi anyag, a spekulatív eredmény mindenestre megérett már arra, hogy a nemzetiségi közélet szükségleteivel való szembesítés tüzkereztségét kibírja.

Rövid hozzászólásom üdvözet, nem bíráló, annál is inkább, mert a kibontakozás menete elsősorban sajátos szakmai feladat, a fiatal filozófiai esszéisták egymás közti vitájának s a külső világ követelményeivel való reális hasonulásuknak a függvénye. Mégis, néhány mozzanatra kiteérek, nem mintha bármiképpen is megóvatolnám a benső kiforrást, sőt, éppen azért, hogy e menet terhéért felesleges félreérthetőségek holt súlyától megszabadítsam.

Aradi József az idei 6. szám bevezetésében úgy kérdez rá a mindennapos tapasztalatok problémáira, hogy a mindennapok nyelvét meghaladva keres új világ-szintet a gondolkodásban, ami nemcsak méltó, hanem természetes is a dolgok jobb megértése és megoldása szempontjából. Már kevésbé ügyes a fogalmazás az anyanyelv kérdésében, mert szövegében két, egymástól megkülönböztetendő fogalom, úgy mint maga az anyanyelv és általában egy nyelvezet mint közlési jelkulcs zavart okozva egybevegyül. Ez a játsszi fogalomcsere váltja ki az anyanyelv mint „konyha-nyelv“ sarkítását egy „halmazokban és relációkban való gondolkodás matematikai anyanyelvé“-vel, azaz „az anyagi világ lenyűgöző egységének szemléleti-filozófiai anyanyelvé“-vel. Eltekintve attól, hogy ez a fogalmazás (bizonyára nem tudatosan) mennyire sértő, amikor a „hozzánk engedett szavak“ Sütő András valotta anyanyelv-igényét, a közös éneklés és az együttes cselekvések (így a temetések!), „látványanyanyelvét“ egyszerűen a „konyha-nyelv“, vagyis a nyelvi pongyolaság oldalára szorítja, Aradi József szövegének érthetősége már csak azért is dőcögő, mert a kétféle „nyelv“-fogalom a valóságban nem feszül egymással szembe, legfeljebb adott levezetésben egymásból következnek, külön-külön minden nép anyanyelvében. Az irodalmi nyelv egyszer nem „konyha-nyelv“, viszont a filozófiai nyelvhasználat lehet az, ha pongyola. A helyes megfogalmazás tehát az

lett volna (s legyen is a jövőben), hogy gondolkodásunk eszköze, az anyanyelv, bővüljön mind irodalmi, mind bölcséleti, s természetesen minden más szakmai tárgykörben is korszerűvé, kifejezve minden új fogalmat.

Aki figyelemmel kísérte a *Korunk* nyelv-politikáját, mindig is tapasztalhatta, hogy a gondolkodás teljes skáláján s minden irányzatában a kellő anyanyelvi kifejezéstéchnikát sürgette, vagyis arra törekedett (együtt nyelvészeinkkel és minden rendű szakembereinkkel), hogy a népanyelv s az irodalmi hagyomány eredeti szó- és kifejezésanyagából előlegítse az új szakszókincs, a korszerű világkép-megadás anyanyelvi teljességét. Eppen a népszolgálat alapelveivé tettük mindig az anyanyelvi tökéletesség kiművelését, akár a mindennapi beszéd, akár a tudományos közlés pongyolaságaival szemben.

Nem is figyeltem volna fel Aradi József „nyelv“-fogalmainak furcsa összekeverésére és bántó szembeállítására, ha fiatal — s most már komoly mondandókkal az őszinte és teljes önkifejezés letisztulásáig érkező — bölcsészeink érvényesülésének és hatékony közéleti szerepvállalásának egyik akadályát nem a nyelvi megnyilatkozás még le nem küzdött nehézségeiben látnám. A Forrás-nemzedékek gondolati forradalmával együtt járt stíluslemző korszerű nyelvészetünk (s alkalmi eredményeivel a strukturalista műelemzés) fellendülése is, átható érvénnyel, tisztító kiemeléssel és felfegyverző méltatással mindenütt, ahol szépirodalmunk új szerzőiben újratereztődik anyanyelvünk és kultúránk. Nos, ez a nyelvi ellenőrző értékelés bizonyára nem marad el a filozófia terén sem, bár döntő itt is maguknak a szerzőknek — ez esetben filozófiai irodalmunk új művelőinek — benső fogalomtisztázása, elméleti önkifejtése, mondjuk így (ahogy egymásnak is szegezük már a követelményt): demitizálása.

Nem kétséges, hogy ebben a folyamatban a magyar irodalmi nyelv magas szintje (hazailag Dsida Jenőtől Sütő Andráson át Lászlóffy Aladárig s tovább) éppen olyan gyökeres szerepet fog játszani, mint az örökölt népanyelv, a minden napok szó-csiszolása vagy a tudatos filológiai nyelvbővítés. Az anyanyelv irodalmi és szakmai terebélyesedése tehát éppen úgy nem helyezhető ellentétbe egy „matematikai nyelv“ vagy „filozófiai nyelv“ absztrakciójával, mint ahogyan a borjúnyelvet sem lehet összetéveszteni a háborúban ellenség soraiból szerzett „nyelv“-vel, már ha a szó összes jelentéseit vesszük számba. A matematikának, filozófiának nincs anyja, tehát nem lehet anyanyelve, legfeljebb szóvirágként, no de hagyjuk itt a metaforát.

Az ön- és kölcsönös megértés kulcsa nyilvánvalóan nemcsak a líra vagy novella, regény, dráma terén, hanem a filozófia tárgykörében is a valósághoz való alkotó-másító viszonyulás konkretizálása az „itt és most“ reáliája, erkölce, feladatvállalásai szerint. Ezt igazán nem kell oktató módon leszegeznem, hiszen mind Molnár Gusztáv új értelem-sürgetése, mind Egyed Péter új közvetlenség-keresése tartalmazza a társadalmunk állami és nemzetiségi adottságai közt kívánatos „valani és vállalni“ evidenciáit, de tegyük hozzá: a kérdések újszerű „megközelítései“ hovatovább teljes szélességben megkövetelik az okos mondandók kiszabadulását tudatalatti, fogalomögötti, hátsó fogantatású terheléseik, olykor álom- és utópia-beli vagy szómágiákból, sokféle olvasmányszövegekből áttetsző kötéseik alól. A kísérletlől a közéletiségig futó pályára bátorított fel Gáll Ernő is, amikor a *Korunk* szellemi parlamentjébe fogadta fiatal filozófusainkat, rámutatva közös további feladatokra.

Igazán kár volt — ugyancsak a 6. számban — Gáll Ernő biztató gesztusát félreérteni. Az az intelem, amellyel Gáll Ernő (még a 76-os évfolyam 12. számában) fiatalságunkat — a szépírókat ugyanúgy, mint most a filozófust — egyfelől a vidékiességtől („a kisszerű helyi problémákban való elmerüléstől“), másfelől az elidegenedéstől („a parttalan általánosságokban való felszívódástól“) óvja, nemcsak nemleges beállítást, hanem egyben az otthon és világ harmonikus egységének sürgetése, olyan alapigazság ígéje tehát, amely nem nemzedékileg kötött, hanem rész és egész arányulásának, felismerésének, egyeztető elfogadásának általános törvénye. Még világosabb hivatkozása létiünk megkerülhetetlen figyelembevételére: „Az emberiség egyetemes érdekei és céljai nem antagonizálhatók a népek, nemzetek és nemzetiségek érdekeivel, céljaival. A világ mai képe mind az egyetemesség erősödését munkáló, mind a sajátos azonosságok tudatosodását elősegítő tendenciák érvényesülését mutatja.“ Nem elutasító bíráló, nem feltétel-megszabás ez, hanem mindannak éltető kibontása, ami a Forrás-nemzedékek neoavantgardista előtörésével s egyben honi elmélyülésével párhuzamos pályára töri új bölcsész-kisközösséget is éppen erre a mind egyetemes, mind sajátos életvállalásra teszi hivatottá. Kialtó szó, baráti hívás, akárcsak Szász János cikke *A Hét* 38. számában (*Művelődésünk nagykorúsága*), még ha vitatható is egy irodalomcentrizmus további leszűkítése filozófiacentrizmusra.

Egy nemzetiség újratermelése sokféleképpen értendő a genetikától a társadalmi értelmű közületiségen át a kulturális gazdagodásig, egyben azonban minden változat közös: a korszerű öntudat elvárásában. Íróink, humán és reál értelmiségi rétegeink, műszaki specialistáink — élő kapcsolatban dolgozó tömegeink feltörekvésével s alkotó együttesben a román nép szocialista felemelkedésével — valóban jelzik is már ezt a korszerű nemzetiségi önösszeszedést és magasabb folytatódást, ifjú filozófusainknak azonban mindnyájuknál átfogóbb feladatuk van: magának az önmegfogalmazásnak, a tudatformák logikai teljessé váltásának térbe és időbe illő szigorú ésszerűségét kell fenntartó erővé tenniük, mindnyájunk közös érdekében.

Balogh Edgár

VOROSMARTY KLUB

MEGALAKULÁSUNK 10. EVFORDULÓJÁRA
VÁGÁNYLÉL 1966-1972